

РЕЦЕНЗІЯ

професора кафедри управління земельними ресурсами
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктора економічних наук, професора **ДОРОШ Ольги Степанівни**
на дисертаційне дослідження **ЗАМЛИНСЬКОГО Олександра Степановича**
на тему: «**Фінансове регулювання використання природних ресурсів
на рівні територіальних громад базового рівня**»,
подане на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність обраної теми. Поглиблення бюджетно-фіскальної децентралізації та реформування територіальної організації влади зумовлює підвищення вагомості природних ресурсів у соціально-економічному піднесенні територіальних громад. Водночас нерозвиненість фінансового інструментарію регулювання використання природних ресурсів не дозволяє належним чином стимулювати місцеве самоврядування активніше використовувати природно-ресурсний потенціал для реалізації пріоритетів територіального розвитку. Природні ресурси у більшості територіальних громад, за винятком сільсько-господарських угідь, які виступають основним засобом праці у сільськогосподарському виробництві, так і не стали каталізатором структурних зрушень в економіці територіальних утворень. Тому визріла доцільність розроблення теоретико-методологічних підходів щодо трансформації інструментарію фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальних громад базового рівня з урахуванням розширення прав і повноважень місцевого самоврядування, а також викликів воєнного часу та повоєнного відновлення. Саме з цих міркувань і виходив Олександр Степанович Замлинський, визначаючи тему, мету, об'єкт та предмет дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація відзначається застосуванням широкого спектра методів наукового пізнання. Зокрема здобувач дуже вдало використав широкий набір як загальних, так і спеціальних методів економічних досліджень. Аксиоматичний метод було використано для розкриття змісту фінансового регулювання використання природних ресурсів на різних таксономічних рівнях. Завдяки застосуванню економіко-статистичного методу здобувач провів поглиблений аналіз основних тенденцій надходжень рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів та основних її складових до державного бюджету та місцевих бюджетів України. Проявом високого рівня обґрунтованості та достовірності отриманих результатів стало використання методу кластерного аналізу, що дало змогу згрупувати регіони України за рівнем міжмуніципальної збалансованості надходжень рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів до місцевих бюджетів України. Використаний здобувачем інституційний підхід забезпечив виявлення інституційно-фіскального виміру становлення сучасної системи фінансового регулювання природокористування на місцевому рівні в умовах воєнних викликів та поглиблення децентралізації влади. Вдалим доповненням використання широкого різноманіття методів наукового пізнання стало застосування абстрактно-логічного методу для вибору пріоритетів трансформації системи фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальної громади базового рівня. У результаті вдалого поєднання перерахованих методів економічних досліджень було отримано достовірні та обґрунтовані результати як теоретичного, так і аналітико-оціночного та прикладного спрямування.

Визначена здобувачем і його науковим керівником структура дисертації повною мірою відповідає поставленим завданням. Також достатньо високий рівень обґрунтованості та достовірності теоретичних та прикладних положень дисертації підтверджується критичним опрацюванням літературних джерел та великих масивів статистичних даних. Отримані в результаті написання дисертації нові для теорії та методології економіки природо-користування результати відзначаються певним рівнем теоретичної цінності та прикладної спрямованості в питаннях становлення сучасного інструментарію фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні міських, селищних та сільських територіальних громад.

Застосування широкого набору методів наукових досліджень дозволило Олександрові Степановичу Замлинському на достатньо високому теоретико-методологічному рівні розкрити об'єкт та предмет, а також досягти поставленої мети дисертаційного дослідження. Висновки дисертації відзначаються високим рівнем логічної упорядкованості та системності, а також є обґрунтованими та достовірними і повною мірою відповідають меті за завданням дисертаційного дослідження.

Метою дисертації є обґрунтування теоретичних положень, удосконалення методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення результативності фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальної громади базового рівня в умовах воєнного часу та з урахуванням вимог післявоєнного відновлення.

Структура дослідження дала змогу всебічно розкрити теоретичні та прикладні аспекти становлення сучасного інструментарію фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні міських, селищних та сільських територіальних громад, а також повною мірою виконати поставлені завдання щодо обґрунтування напрямів підвищення ефективності відтворювальних процесів із забезпеченням екологічної збалансованості, економічної результативності та сталого розвитку громад.

Дисертація має завершену й логічно вибудовану структуру, що включає анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

Авторський концепт становлення системи фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальної громади базового рівня сформований в умовах воєнних, післявоєнних, євроінтеграційних та децентралізаційних викликів, а також в умовах формування нової глобальної природоохоронної архітектоніки. Концепт базується на критичному аналізі наявних наукових підходів і комплексно враховує економічні, екологічні, інвестиційні, інституційні та ресурсні чинники, що свідчить про належний рівень наукової підготовки здобувача.

Висновки дисертації є логічними, аргументованими та повністю відповідають меті й завданням дослідження. Вони містять вагомі наукові положення й практичні рекомендації щодо вдосконалення сучасного інструментарію фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні міських, селищних та сільських територіальних громад базового рівня.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Дисертація Олександра Степановича Замлинського є одним із перших ґрунтовних досліджень у царині розроблення сучасного інструментарію фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальних громад базового рівня і відзначається прикладною спрямованістю в частині урізноманітнення методів та інструментів фіскального регулювання та стимулювання більш комплексного господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу, зокрема монетизації екосистемних послуг природних біогеоценозів. Поглиблений аналіз результатів проведеного

дослідження дає підстави стверджувати, що основні теоретичні положення, аналітико-оціночні результати і висновки, а також практичні рекомендації, що виносяться здобувачем на прилюдний захист, характеризуються науковою новизною та мають достатній рівень практичної спрямованості. Отримані у дисертації Олександра Степановича Замлинського нові для теорії і практики фінансового регулювання природокористування результати дають змогу вирішити важливе науково-практичне завдання щодо формування інтегрованої системи фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальної громади базового рівня з урахуванням воєнних та повоєнних викликів. Науково-прикладні результати дисертації Олександра Степановича Замлинського використовуються в управлінській діяльності органів місцевого самоврядування та у навчальному процесі.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Результати дисертації оприлюднено в 11 наукових працях, з яких 6 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 5 тез наукових доповідей.

Наукові статті Олександра Степановича Замлинського висвітлюють ключові теоретичні та прикладні результати дисертації, а також повною мірою представляють широкому загалу положення наукової новизни. Дисертація відзначається вагомими для теорії та практики фінансового регулювання використання природних ресурсів на місцевому рівні результатами. Зокрема, здобувач розробив інституційний інструментарій фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальних громад базового рівня, який передбачає розширення повноважень органів місцевого самоврядування в частині урізноманітнення методів та інструментів регуляторного впливу на природокористувачів. У дисертації також удосконалено методичні засади оцінювання результативності міжбюджетного розподілу рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів, які передбачають розрахунок рівня міжмуніципальної збалансованості надходжень рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів до місцевих бюджетів України. На основі використання прийомів неінституціоналізму здобувач сформував інституційний підхід до трансформації інструментарію економічного стимулювання комплексного використання природних ресурсів на рівні територіальної громади базового рівня, який передбачає диверсифікацію на муніципальному рівні бюджетних, податкових, кредитних та майнових інструментів стимулюючого впливу на природокористувачів. Сильною стороною дисертації слід вважати виявлений інституційно-фіскальний вимір становлення сучасної системи фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальної громади базового рівня, який базується на ідентифікації передумов-стимуляторів та передумов-дестимуляторів здійснення інституційних змін (впровадження децентралізованої системи управління природними ресурсами та формування публічно-приватного інституту муніципального управління природокористуванням), що дасть можливість отримати позитивний синергетичний ефект (ідентифікація реальної бази утворення природно-ресурсної ренти; нарощення надходжень рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів до місцевих бюджетів; збільшення обсягів природно-ресурсної квазіренти у переробних секторах місцевої економіки). У дисертації проведено теоретичну аргументацію урізноманітнення форм, методів та способів залучення природних ресурсів у відтворювальний процес під дією екзогенних (підвищення інтересу транснаціонального капіталу до освоєння родовищ рідкісноземельних корисних копалин та окремих лужних металів; вимоги ЄС стосовно розширення площі земель природно-заповідного фонду; імплементація пріоритетів низьковуглецевого розвитку в систему домінант раціоналізації природокористування) та ендогенних (ключове значення природних

ресурсів для формування полюсів соціально-економічного піднесення сільської поселенської мережі; зростання потреби у максимізації ланцюгів доданої вартості на основі господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу; використання вторинної та некондиційної природної сировини для потреб біоенергетичного сектору) детермінантів.

У цілому отримані у процесі написання дисертації результати теоретичного та прикладного спрямування виступають важливим підґрунтям становлення на рівні територіальних громад базового рівня сучасної моделі фінансового регулювання використання природних ресурсів. Поглиблений аналіз тексту дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом дана наукова праця відповідає вимогам, які висуваються Міністерством освіти і науки України до такої категорії кваліфікаційних робіт.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація Олександра Степановича Замлинського є самостійно виконаною, логічно упорядкованою та завершеною кваліфікаційною науковою працею. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають відповідні посилання. У дисертації відсутнє запозичення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування. Таким чином, у дисертації Олександра Степановича Замлинського на тему: «Фінансове регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальних громад базового рівня» відсутні порушення вимог академічної доброчесності.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення:

1. На с. 45 автор стверджує, що «прямий економічний ефект для сільських територіальних громад забезпечуватиметься через зростання надходжень рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів до місцевих бюджетів, а непрямий економічний ефект – через формування сучасних суб'єктів природно-ресурсного підприємництва, зокрема на базі інститутів муніципального управління природо-користуванням». Виходячи з інституційної несформованості інститутів муніципального управління природо-користуванням в Україні автору доцільно було б конкретизувати, які саме суб'єкти природно-ресурсного підприємництва мають на увазі.

2. У підрозділі 2.1 (с. 80), який присвячено виявленню ролі природних ресурсів у системі відтворення ресурсно-виробничого потенціалу соціально-економічного розвитку територіальних громад, констатується, що «значний масштаб самозаліснення та заболочення в останні десятиліття створив додаткові умови для комерціалізації екосистемних послуг природних комплексів, що виступає потенційним чинником прискорення темпів соціально-економічного розвитку сільських територій». У контексті того, що сьогодні у світовій практиці домінує тренд комерціалізації екосистемних послуг, варто було б наголосити на формах такої комерціалізації.

3. На с. 117 здобувач стверджує, що «концентрація водно-ресурсної ренти на обласному рівні за умови акумуляції даного фіскального інструменту у спеціальному фонді створює сприятливі можливості для фінансово-інвестиційного забезпечення реалізації регіональної екологічної політики в частині модернізації, реконструкції та технічного переоснащення систем водопостачання та водовідведення». Тут автор мав би чітко окреслити свою авторську позицію, чому він пропонує концентрувати частину водно-ресурсної ренти у спеціальному фонді на рівні адміністративної області, а не на рівні територіальної громади базового рівня, зокрема міської, селищної та сільської територіальної громади.

4. На рис. 3.2 (с. 152), де приведено інституційно-регуляторну архітектуру регулювання природо-користування в ЄС, автор виокремлює основні типи правових актів

(регламентів та стандартів) у сфері екологічного регулювання, котрі діють у Європейському Союзі. Виходячи з нинішніх реалій, дисертація значно виграла б, якби автор привів конкретні приклади забезпечення імплементації такого роду регламентів та стандартів у практику екологічної політики України.

Водночас, висловлені зауваження мають здебільшого дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та не применшують обґрунтованості й достовірності отриманих результатів, а можуть розглядатися як предмет наукової дискусії та слугувати орієнтиром для подальших досліджень у цьому напрямі.

Загальні висновки. Дисертація Олександра Степановича Замлинського відзначається актуальністю та своєчасністю. Вона містить нові науково-теоретичні та науково-прикладні результати для теорії і методології економіки природокористування. Поглиблений аналіз дисертації дає підстави стверджувати, що вона повною мірою відповідає спеціальності 051 «Економіка». Основні наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, достатньою мірою висвітлено в опублікованих здобувачем наукових працях. У дисертації Олександра Степановича Замлинського відсутні прояви порушення академічної доброчесності.

У цілому дисертація на тему: «Фінансове регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальних громад базового рівня» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Замлинський Олександр Степанович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензент професор кафедри управління земельними ресурсами Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор економічних наук, професор Ольга ДОРОШ